

अनिवार्य नेपाली

कक्षा : ११

पूर्णाङ्क : १००

पाठ्यभार: १५० घण्टा

पाठ्यक्रम परिचय :

यो पाठ्यक्रम उच्च माध्यमिक तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूको नेपाली भाषासम्बन्धी आधारभूत क्षमताको विकासका निम्ति राखिएको हो । यस पाठ्यक्रममा मूलतः विद्यार्थीको पढाइ र लेखाइ क्षमताको विकाशका लागि आवश्यक पर्ने पाठ्यवस्तुहरू समावेश गरिएका छन् । यसका लागि रचनाको पठन र आस्वादन, व्याकरण, बोध र अभिव्यक्तिलाई अन्तर्सम्बन्धित गराई प्रस्तुत गरिएको छ । पाठ अन्तर्गत साहित्यिक कृति रहेका छन् भने भाषाको प्रयोगलाई शुद्ध तथा परिष्कृत तुल्याउन व्याकरण राखिएको छ । बोध र अभिव्यक्तिमा पठनबोध सम्बन्धी विषय र अभिव्यक्ति सीपको विकासका लागि आवश्यक पर्ने पाठ्यवस्तुहरू राखिएका छन् ।

साधारण उद्देश्य :

यस पाठ्यक्रमले विद्यार्थीहरूमा निम्नलिखित क्षमताको अभिवृद्धि गर्नेछ ।

- (क) स्तरानुरूप विभिन्न विषय क्षेत्रमा प्रयोग हुने विविध प्रकृतिका कथ्य र लेख्य सामाग्रीको पठन, बोध र अभिव्यक्ति क्षमता बढाउनेछ ;
- (ख) निर्धारित साहित्यिक रचनाहरूको पठन र आस्वादन गरी विषयवस्तु, परिवेश र उद्देश्यबारे कथ्य वा लेख्य अभिव्यक्तिको क्षमता बढाउनेछ ;
- (ग) नेपाली लेखनका क्रममा हुने भाषिक त्रुटिहरूप्रति सचेत भई तिनको नीराकरण गर्ने सीप प्रदान गर्नेछ ;
- (घ) व्यवहारिक लेखनसम्बन्धी अभिव्यक्ति क्षमताको विकास गर्नेछ ; र
- (ङ) व्याकरणको माध्यमबाट शुद्ध र स्तरीय नेपाली भाषाको प्रयोग गर्न सक्षम तुल्याउने छ ।

विशिष्ट उद्देश्य :

यो पाठ्यक्रम पूरा गरेपछि विद्यार्थीहरू निम्नलिखित कुराहरूमा सक्षम हुनेछन् :

- (क) नेपाली भाषाको उच्चारण प्रक्रियासँग परिचित भई शुद्धसँग उच्चारण गर्न ;
- (ख) ज्ञान विज्ञानका विभिन्न क्षेत्रमा प्रयुक्त गद्यांशहरू विभिन्न प्रयोजनका लागि पढी उत्तर दिन ;
- (ग) निर्धारित पाठ तथा रचनाहरूलाई विषयवस्तु, भाव, पात्र, परिवेश र भाषाशैलीका आधारमा अध्ययन गर्न ;
- (घ) नेपाली लेखनमा शुद्ध वर्णविन्यासको प्रयोग गर्न ;
- (ङ) नेपाली शब्दहरूको वर्ग पहिचान गरी सो अनुरूप प्रयोग गर्न ;
- (च) विभिन्न वर्गका शब्दहरूको रूपायन गर्न र सो अनुरूप प्रयोग गर्न ;
- (छ) विभिन्न प्रक्रियाबाट शब्दहरूको निर्माण गर्न ;

(ज) वाक्यका आधारभूत तत्वको पहिचान गरी वाक्य निर्माण गर्न ;

(झ) व्यावहारिक प्रयोजनका लागि आवश्यक पर्ने पत्र, विज्ञापन, सूचना, पाठक प्रतिक्रिया, व्यक्तिगत विवरण

(बायोडाटा), तयार गर्न ; र

(ञ) स्तर अनुरूपका निबन्ध टिप्पणी र प्रतिवेदन लेख्न ।

क्र.सं.	पाठ	व्याकरण	बोध	अभिव्यक्ति	पाठ्य भार
१	कविता नेपाली हामी रहौंला कहाँ नेपालै नरहे - माधव घिमिरे	अ) नेपाली वर्ण (कथ्य र लेख्य) को पहिचान आ) (क) स्वर (ख) व्यञ्जन उच्चार्थ व्यञ्जन वर्णको वर्गीकरण (स्थान, प्रयत्न, घोषत्व र प्राणत्व)	सामाजिक विषय (भाषा, जाति र संस्कृति) सम्बन्धी अनुच्छेदको बोध	-कविताको भावार्थ लेखन - सामाजिक । सांस्कृतिक विषयमा अनुच्छेद लेखन	७
२	कथा छिमेकी -गुरुप्रसाद मैनाली	अ) नेपाली अक्षरको पहिचान आ) नेपाली अक्षरको प्रकार (स्व, स्वव्य, व्यस्य, व्यस्वव्य व्यव्यस्व, व्यव्यस्वव्य, व्यव्यव्यस्व) इ) शब्दलाई अक्षरमा विभाजन	वातावरण र स्वास्थ्य सम्बन्धी अनुच्छेदको बोध (प्रदूषण र मानवस्वास्थ्य विषयक) (अनुच्छेदको पठन विषयवस्तु तथा भाषा बोध)	-कथासार लेखन	७
३	निबन्ध आइमाई साथी -श्यामप्रसाद शर्मा	अ) तत्सम र आगन्तुक शब्दको वर्णविन्यासका प्रमुख समस्याक्षेत्र र त्रुटिहरूको पहिचान तथा नीराकरण आ) शब्दवर्ग: नाम, सर्वनाम, विशेषण र क्रियाको पहिचान इ) भाषिक त्रुटि नीराकरणमा शब्दकोशको प्रयोग र अभ्यास	निबन्धको अनुच्छेदबाट बोध र बुँदाटिपोट	-लैङ्गिक समतासम्बन्धी अनुच्छेद लेखन	८
४	कथा मधुमालती को कथा -रमेश विकल	अ) लेख्य चिह्न र तिनको प्रयोग : पूर्णविराम, अर्धविराम, अल्पविराम, कोष्ठ, विकल्पबोधक, प्रश्नविराम, उद्गार, उद्धरण, विस्मयसूचक, निर्देशक र योजक चिह्नको पहिचान र प्रयोग आ) शब्दवर्ग: नामयोगी, क्रियायोगी, संयोजक विस्मयादिबोधक र निपातको पहिचान	भूगोलसम्बन्धी अनुच्छेदको बोध र बुँदाटिपोट	-पात्रको परिचय लेखन -अनुच्छेदमा चिह्न प्रयोग	८
५	निबन्ध भलादमी - लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा	नेपाली शब्दको पहिचान, प्रकार र कार्य अ) शब्दको पहिचान आ) शब्दको प्रकार (क) स्रोतको आधार -तत्सम, तद्भव (अनुकरणात्मक समेत) र आगन्तुक (ख) संरचनाको आधार-मूल र व्युत्पन्न (ग) रूपायनको आधार-विकारी र अविकारी	निबन्धको मूल विचार र आशयको बोध	- निबन्धको मूल भाव/विचारको प्रस्तुति -निबन्ध लेखन, (सामाजिक, सांस्कृतिक विषयमा आधारित)	७

क्र.सं.	पाठ	व्याकरण	बोध	अभिव्यक्ति	पाठ्य भार
६	कविता हर्कवहादुर दिनेश अधिकारी	क) उपसर्गद्वारा शब्द निर्माण : अ) अ, अन, कु, वि, वे, वद, गैर, ना आ) अ, अन, अधि, अनु, अभि, अति, अव, अप, उप, आ, उत्, दु, दुर, दुस्, निः, निर, निस्, परा, परि, प्र, प्रति, वि, सम्, सु ख) द्वित्व प्रक्रियाद्वारा शब्द निर्माण पूर्ण, आंशिक र आपरिवर्तित द्वित्व शब्द निर्माण	शिक्षासम्बन्धी अनुच्छेदको बोध	निर्धारित अनुच्छेदको सङ्क्षेपीकरण	१०
७	उपन्यासको अंश एक चिहान हृदयचन्द्र सिंह, प्रधान	क) प्रत्ययद्वारा शब्द निर्माण: अ) अक्कड, अत, अन्त, आइ, आई/याई, आउ, आली, आलु, आवट, आहा/याहा, इया आ) यार, इलो, ई, उवा, ए, एली, ओ, ओट, औली/यौली, ती, पन/पना, ली, ले इ) अक, अन, अनीय, इक, इत, ई, ईन/ईण, ईय, क, तर, तम, तव्य, ता, ति, त्व, मय, मान, वान, य ख) समास: अव्ययीभाव, तत्पुरुष, कर्मधारण, द्विगु (विग्रह र समास दुवै) (उपन्यासको अंशबाट प्रत्यय लागेका व्युत्पन्न शब्दको खोजी गरी थप शब्द निर्माण तथा निर्धारित अंश र अनुच्छेदबाट समस्त शब्दको खोजी	निर्धारित अंशबाट बुँदाटिपोट र सङ्क्षेपीकरण	पत्र परिचय लेखन	१०
८	निबन्ध म फूल लिएर आउनेछु सुधा त्रिपाठी	क) समास प्रक्रियाद्वारा शब्द निर्माण- द्वन्द्व र बहुव्रीहि समास (विग्रह समेत) ख) सन्धि र सन्धि भएका शब्दको पहिचान ग) वाक्यको पहिचान र प्रयोग -उद्देश्य र उद्देश्य विस्तार -विधेय र विधेय विस्तार -क्रियाका काल (भूत अभूत) -पक्ष: सामान्य, अपूर्ण, पूर्ण, अज्ञात, अभ्यस्त -क्रियाका भाव : सामान्य, आज्ञा, इच्छा, संभावना र संकेत	निर्धारित अंशको पठन र विषयबोध (निर्धारित अंशको अनुच्छेदबाट बुँदाटिपोट गरी सङ्क्षेपीकरण)	-सरल वाक्य (उद्देश्य, उद्देश्य विस्तार, विधेय, विधेय विस्तार भएका)मा कुनै विषयवस्तु घटना आदिको वर्णन -विभिन्न काल र पक्षको प्रयोग गरी अनुच्छेद लेखन	१०

क्र.सं.	पाठ	व्याकरण	बोध	अभिव्यक्ति	पाठ्य भार
९	कविता मानुषी पारिजात	पदक्रम क) सामान्य पदक्रम ख) विशिष्ट पदक्रम (कविताका पंक्तिबाट सामान्य र विशिष्ट पदक्रमको अध्ययन)	वाणिज्य क्षेत्रसँग सम्बन्धित अनुच्छेदको बोध	-निर्धारित कविताको अध्ययनमा आधारित भई कुनै कृतिको पाठक प्रतिक्रिया लेखन	६
१०	कथा रातभरि हुरी चल्यो इन्द्रबहादुर राई	(क) कारक र विभक्ति अ) सरल र तिर्यक कारक आ)कारक कर्ता, कर्म, करणसम्प्रदान, अपादान, अधिकरण (ख) कारकीय अर्थ, विभक्तिको प्रयोग र पहिचान (ग) को, का, की; रो, रा, री तथा नो, ना, नी को प्रयोग	कानून तथा प्रशासनसँग सम्बन्धित अनुच्छेदको बोध	-सरल र तिर्यक कारकको प्रयोग गरी कुनै विषय घटना आदिको वर्णन -विभिन्न कारकको प्रयोग गरी अनुच्छेद रचना -व्यक्तिगत विवरण (बायोडाटा) लेखन	६
११	कविता मेरो देश भूपी शेरचन	(क) तद्भव र तत्सम शब्दको वर्णविन्यास (ख) निर्धारित अनुच्छेदबाट तत्सम र तद्भव शब्दहरूको पहिचान	समाजशास्त्र सम्बन्धी अनुच्छेदको बोध	-पदपूर्ति सम्बन्धी विज्ञापन लेखन -व्यावसायिक विज्ञापन लेखन	७

क्र.सं.	पाठ	व्याकरण	बोध	अभिव्यक्ति	पाठ्य भार
१२	निबन्ध आलु भैरव अर्याल	(क) पद सङ्गति (अ) लिङ्ग (पुलिङ्ग, स्त्रीलिङ्ग) (आ) वचन (एकवचन, बहुवचन) (इ) पुरुष (प्रथम, द्वितीय, तृतीय) (ई) आदर (आदर, अनादर) (ख) शब्दभण्डार (प्राविधिक, पारिभाषिक शब्दको अध्ययन)	(क) निबन्धको निर्धारित अनुच्छेदको बोध र प्रश्नोत्तर विज्ञान प्रविधि सम्बन्धी अनुच्छेदको बोध	लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर मिलाई सूचना लेखन	८
१३	कथा शत्रु विश्वेश्वरप्रसाद कोइराला	(क) सरल, संयुक्त र मिश्र वाक्यको पहिचान र प्रयोग (ख) निर्धारित कथाबाट सरल, मिश्र र संयुक्त वाक्यको पहिचान	संचारसँग सम्बन्धित अनुच्छेदको बोध	-टिप्पणी लेखन/सम्पादकलाई चिठीलेखन	७
१४	उपन्यास	वाक्यान्तरण (क) संरचनागत (सरल, मिश्र, संयुक्त) (ख) वाच्यगत (कर्तृ, कर्म, भाव) (ग) कथन (प्रत्यक्ष, अप्रत्यक्ष) (घ) ध्रुवीयता (करण, अकरण) (ङ) वाक्यसंश्लेषण	कृषि र वन सम्बन्धी अनुच्छेदको बोध	-निबन्ध (स्वास्थ्य, विज्ञान र प्रविधि नागरिक अधिकार र दायित्व, आर्थिक विकास आदि)	६
१५	कथा हारजित भवानी भिक्षु	वाक्य संश्लेषण (सरल वाक्यहरूलाई मिश्र वा संयुक्त वाक्यमा संश्लेषण)	कानून, न्याय तथा मानव अधिकारसँग सम्बन्धित अनुच्छेदको बोध	प्रतिवेदन लेखन (गोष्ठी, भ्रमण, घटना आदिको)	१०
१६	निबन्ध खाद्य सङ्कट र जैविक विविधता डा.तीर्थबहादुर श्रेष्ठ	शब्दभण्डार (प्राविधिक तथा पारिभाषिक शब्द)	ग्रामीण विकाससँग सम्बन्धित अनुच्छेदको बोध	विज्ञान र प्रविधिसँग सम्बन्धित अनुच्छेद लेखन (जैविक विविधता, वातावरण, पुनर्नवीकरणीय उर्जा, विद्युतीकरण, आर्थिक विकास)	१०

क्र.सं.	पाठ	व्याकरण	बोध	अभिव्यक्ति	पाठ्य भार
१७	नाटक नालापानीमा बालकृष्ण सम	-क्रियाका भाव -उक्ति परिवर्तन -वर्ण र अक्षर	भाषा र साहित्यसँग सम्बन्धित अनुच्छेदको बोध	व्यावहारिक लेखन (समवेदना, श्रद्धाञ्जली, बधाइ, शुभकामना)	१०
१८	कविता कान्छी, भट्टी र देश कृष्ण सेन 'इच्छुक'	क्रियाका काल र पक्ष	इन्जिनियरडु सम्बन्धी अनुच्छेदको बोध	-पत्ररचना (निवेदन व्यावसायिक निमन्त्रण) -विज्ञापन	६
१९	नाटक बहुलाकाजीको सपना विजय मल्ल	वाक्यका प्रकार र वाक्यान्तरण	समाजशास्त्र सम्बन्धी अनुच्छेदको बोध	टिप्पणी लेखन -कानून र नागरिक अधिकार -संचार माध्यम र जिम्मेवारी -जनता, जाति र भाषा	१०

सन्दर्भ सामाग्रीहरू :

१. घिमिरे, माधवप्रसाद, नेपाली हामी रहौंला कहाँ नेपालै नरहे, किन्नर किन्नरी, काठमाण्डौ : साभा प्रकाशन ।
२. पारिजात, मानुषी, बैसालु वर्तमान ।
३. शेरचन, भूपी, मेरो देश, घुम्ने मेचमाथि अन्धो मान्छे ।
४. अधिकारी, दिनेश, हर्कबहादुर, धरतीको गीत, काठमाण्डौ : साभा प्रकाशन ।
५. 'इच्छुक', कृष्ण सेन, कान्छी भट्टी र देश, इच्छुक रचनावली भाग - २ ।
६. मैनाली, गुरुप्रसाद, छिमेकी, नासो, काठमाण्डौ : साभा प्रकाशन ।
७. भिक्षु, भवानी - हारजित ।
८. कोइराला, विश्वेश्वरप्रसाद - शत्रु, दोषी चस्मा, काठमाण्डौ : साभा प्रकाशन ।
९. विकल, रमेश, मधुमालतीको कथा ।
१०. राई, इन्द्रबहादुर (२०२७), रातभरि हुरी चल्या, विपना कतिपय, श्याम ब्रदर्स दार्जिलिङ् ।

११. देवकोटा, लक्ष्मीप्रसाद, भलादमी, लक्ष्मी निबन्ध संग्रह, काठमाण्डौ : साभ्का प्रकाशन ।
१२. अर्याल, भैरव, आलु ।
१३. शर्मा, श्यामप्रसाद, आइमाई साथी ।
- १ॡ. श्रेष्ठ, डा.तीर्थबहादुर (२०६ॡ-२-३२), खाद्य सङ्कट र जैविक विविधता, हिमाल ।
- १ॡ. त्रिपाठी, सुधा (२०ॡ३), म फल लिएर आउनेछु जीवनसूत्र र स्वप्नाभास, काठमाण्डौ : जिगीषा प्रकाशन ।
१६. सम, बालकृष्ण (२०२०), नालापानीमा, चार एकाङ्की, काठमाण्डौ : रोयल नेपाल एकेडेमी ।
१७. मल्ल, विजय (२०२ॡ), बहुला काजीको सपना, काठमाण्डौ : साभ्का प्रकाशन ।
- १ॡ. प्रधान, हृदयचन्द्र सिंह, एक चिहान ।
१९. अधिकारी, हेमाङ्गराज र भट्टराई, बढीविशाल (२०६१), प्रयोगात्मक नेपाली शब्दकोश, काठमाण्डौ : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।